

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА**

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни:

«Кримінальне право України (особлива частина)»

на тему:

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ «УМИСНЕ
ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ»**

Виконала:

студентка групи Пб-11
Мельник Надія

Керівник:

к.ю.н. Томчук І.О.

Тернопіль, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Поняття та ознаки тяжкого тілесного ушкодження	5
РОЗДІЛ II. Характеристика складу злочину	9
2.1 Об'єкт тяжкого тілесного ушкодження	9
2.2 Об'єктивна сторона тяжкого тілесного ушкодження.....	10
2.3 Суб'єкт умисного тяжкого тілесного ушкодження	14
2.4 Суб'єктивна сторона умисного тяжкого тілесного ушкодження.....	16
РОЗДІЛ III. Проблеми кваліфікації та відмежування тяжкого тілесного ушкодження від суміжних злочинів	18
РОЗДІЛ IV. Відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження у законодавстві зарубіжних країн.....	27
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	36

ВСТУП

Актуальність даної курсової роботи полягає в тому, що психічне й фізичне здоров'я є одним з найважливіших людських благ. У разі заподіяння шкоди здоров'ю, особі завдається фізична, моральна й матеріальна шкода. Заподіяння шкоди здоров'ю людини є негативним чинником як для людини, так і для суспільства в цілому.

Злочини проти здоров'я, до яких належить заподіяння тяжких тілесних ушкоджень – це протиправні умисні або необережні діяння, які спрямовані на завдання фізичної або психічної шкоди здоров'ю інших осіб. Кримінальний кодекс України передбачає, що тілесні ушкодження поділяються на три ступеня тяжкості: тяжкі тілесні ушкодження, середньої тяжкості тілесні ушкодження та легкі тілесні ушкодження.

Особливості кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості досліджували у своїх працях такі відомі українські та російські науковці, як Бажанов М. І., Борисов В. І., Гриневич В. І., Куц В. М., Мельник М. І., Навроцький В. О., Расторопов С. В., Сафронов С. О., Сташис В. В., Стрельцов Є. Л., Хавронюк М. І. та ін.

Метою даної роботи є з'ясування ознак, особливостей змісту кримінально-правових норм про відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, дослідження проблем кваліфікації даного злочину та розмежування з іншими суміжними злочинами.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають при умисному заподіяні тяжких тілесних ушкоджень.

Предметом дослідження виступають норми Кримінального кодексу України, кримінального законодавства зарубіжних країн та інших нормативно-правових актів в яких містяться положення щодо встановлення кримінальної відповідальності за заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень.

Завданням даної курсової роботи є:

- визначити поняття та ознаки умисного тяжкого тілесного ушкодження;

- надати загально-кримінальну характеристику умисного тяжкого тілесного ушкодження;
- визначити особливості відповідальності за заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження за законодавством зарубіжних країн.

Методами дослідження курсової роботи є описовий, порівняльний.

Структура роботи: вступ, чотири розділи, висновки, список використаної літератури. При дослідженні теми було використано 22 джерела.

РОЗДІЛ І. Поняття та ознаки тяжкого тілесного ушкодження

Одними із найголовніших завдань нашої держави, передбачених статтею 3 Конституції України, є охорона життя та здоров'я особи. [1]

З того часу, як Україна здобула незалежність, розвивається концепція «держава існує для людини», тобто здійснюються активні кроки для забезпечення охорони природних прав людини, тобто життя та здоров'я. З метою дієвого вирішення таких завдань на державу полягає обов'язок здійснювати захист, забезпечувати безпеку суспільству від протиправних посягань на життя та здоров'я особи.

Головним у цьому питанні є розробка засобів, що спрямовані на ефективну охорону зазначених благ та дієвий комплекс заходів, спрямованих на попередження злочинам проти здоров'я особи.

Одне з основоположних місць займають правові норми, які містяться у розділі II Особливої частини Кримінального кодексу України, а саме: «Злочини проти життя та здоров'я особи».

Умисне тяжке тілесне ушкодження є злочином, який відноситься до групи злочинів проти здоров'я. Злочини проти життя та здоров'я, у тому числі умисні тяжкі тілесні ушкодження, є одними із найдавніших злочинів у кримінальному законодавстві.

Протягом тривалого часу багато науковців досліджували питання відповідальності за нанесення умисних тяжких тілесних ушкоджень. Даному питанню приділяли увагу такі вчені як, А. Волобуєв, В. Устинова, Л. Черепній, М. Шаргородський Ю. Антонян, М. Погорецький, Д. Ривман, М. Бажанов, Р. Базаров, Є. Самовичев, А. Закалюк, Н. Кузнецова, Ю. Аленін, В. Кукольник, С. Десницький, Ю. Карпа, Я. Ковельський, І. Карпець, Д. Корецький, Кульчицький, Е. Побігайко, В. Сташис, Н. Таганцев, С. Абельцев, В. Звирбуль, В. Тацій, В. Туляков, О. Кваша, В. Дрюмін, Л. Удалова, та багато інших дослідників. [2, 60]

В. Г. Дрозд в своїй науковій праці вказував: «тілесним ушкодженням є протиправне заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини, що виражається в порушенні анатомічної цілості або фізичної функції органів і тканини тіла людини. Тілесне ушкодження – це наслідки, результат певної поведінки, а не сама дія».[3, 168]

Відповідно до Кримінального кодексу України тілесні ушкодження можна поділити відповідно до ступеня тяжкості на тяжкі, середньої тяжкості і легкі.

Особливості кваліфікації злочинів проти здоров'я особи роз'яснено в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», прийнятої 07. 02. 2003 року № 2.

17 січня 1995 року Міністерство охорони здоров'я України затвердило Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, в яких передбачено: «судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться згідно Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та даними правилами». [4]

У частині 1 статті 121 Кримінального кодексу України зазначається: «умисним є тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя». [5]

Тобто з даного визначення можна дійти висновку, що при умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень є наявні такі ознаки:

- тілесне ушкодження, яке є небезпечним для життя в момент заподіяння;
- можливе спричинення втрати будь-якого органу або його функцій;
- спричинення каліцтва статевих органів;
- спричинення виникнення психічної хвороби;

- спричинення іншого розладу здоров'я, поєднаного зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину;

- переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя.

Кримінальний кодекс України, а саме частина 2 статті 121 вказує на кваліфікуючі ознаки даного злочину, а саме:

- ✓ «умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення» (можливе лише в тому випадку, якщо таке діяння супроводжувалось особливими фізичними чи моральними стражданнями або особливим (нестерпним) болем для потерпілої особи. Це можуть бути дії, які спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишення її в шкідливих для здоров'я умовах, та інші схожі дії. Також проявом таких дій є дії, які мають характер мордування або катування);

- ✓ вчинене групою осіб (ч.2 ст. 28 КК України зазначає: «злочин вважається вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою». Заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження групою осіб за попередньою змовою або організованою групою також слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 121.);

- ✓ вчинене з метою залякування потерпілого або інших осіб (має місце, якщо такі ушкодження заподіюються для того щоб викликати в цих осіб почуття страху перед винним чи іншими особами);

- ✓ вчинене з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості (до расової, національної або релігійної нетерпимості потрібно відносити дії, які спрямовуються на розпалювання національних, расових чи релігійних ворожнеч та ненависті, на приниження національної честі і гідності та образу почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями);

- ✓ вчинене на замовлення (умисним тяжким тілесним ушкодженням вчиненим на замовлення є умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, здійснене особою-виконавцем за дорученням іншої особи-замовника);

✓ або таке, що спричинило смерть потерпілого (виникає, якщо в результаті заподіяння тяжких тілесних ушкоджень діяння настає смерть потерпілого. Особливістю такого діяння є наявність двох суспільно небезпечних наслідки (перший - тяжкі тілесні ушкодження і похідний - смерть), психічне ставлення винного до таких наслідків є різним. При заподіянні умисного тяжкого тілесного ушкодження до наслідків винний ставиться умисно, а до настання смерті потерпілої особи від тяжкого тілесного ушкодження - необережно. Також винний усвідомлює можливість настання похідного наслідку в результаті настання першого. Якщо ж таке усвідомлення відсутнє, вчинений злочин слід кваліфікувати як вбивство через необережність.) [6]

РОЗДІЛ II. Характеристика складу злочину

2.1. Об'єкт тяжкого тілесного ушкодження

Об'єкт злочину – це певні суспільні відносини, охоронювані кримінально-правовими нормами, на які посягає конкретний злочин.

В. Ю. Коломієць зазначає: «юридичній літературі об'єкти злочинів поділяються, як правило на три групи: загальний, родовий і безпосередній. Таку класифікацію ще називають «по вертикалі».

А безпосередній об'єкт, в свою чергу поділяється на основний і додатковий. Вказаний поділ ще називають «по горизонталі»». [7, 214-215]

Об'єктом усієї групи злочинів проти здоров'я є здоров'я іншої певної особи незалежно від його стану.

Безпосереднім об'єктом тяжкого тілесного ушкодження є суспільні відносини щодо охорони здоров'я людини.

Родовий об'єкт – це є подібні суспільні відносин та соціальні блага, на які посягає злочин.

Виходячи з вищевказаного до родових об'єктів тяжкого тілесного ушкодження можна віднести: злочин, передбачений статтею 123 КК України, а саме: «умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання», злочин, передбачений статтею 124 КК України: «умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця», а також: «необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження», передбачений статтею 128 ККУ і замах на вбивство. [5]

Шкода здоров'ю людини може бути заподіяна будь-яким тілесним ушкодженням.

Здоров'я будь-якої особи, як об'єкт умисних тяжких тілесних ушкоджень може виступати з початку родового процесу.

Кримінально-правова охорона здоров'я має універсальний характер. Тому що охорона здоров'я не залежить від особистих ознак потерпілої особи (його

віку, статі, громадянства, службового становища). Кримінальне законодавство рівною мірою охороняє здоров'я кожної людини.

2.2. Об'єктивна сторона тяжкого тілесного ушкодження

Об'єктивна сторона злочину визначається зовнішня сторона злочину, тобто, це сукупність ознак, які характеризують суспільно-небезпечне діяння (дію або бездіяльність), негативні наслідки, які настали внаслідок такого діяння та причинний зв'язок між діянням та наслідками і також місце, час, обстановку, спосіб, знаряддя та засоби вчинення злочину.

Так у своїй науковій праці К. В. Катеринчук зазначає: «умисне тяжке тілесне ушкодження, яке передбачене в ст. 121 Кримінального кодексу України з об'єктивної сторони характеризується:

- 1) дією чи бездіяльністю у вигляді посягання на здоров'я іншої людини;
- 2) наслідками у вигляді спричинення тілесних ушкоджень;
- 3) причиновим зв'язком між зазначеними діяннями та наслідками.

Суспільно небезпечні дії, коли йдеться про заподіяння тілесних ушкоджень можуть полягати у фізичному, хімічному, біологічному, психічному чи іншому впливі на потерпілу особу. У разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження може бути застосовано як фізичний вплив на потерпілого (завдавання ударів, спричинення опіків та інші), так і психічний (погроза або залякування, що призводять до психічних розладів).

У разі ж заподіяння тяжкого тілесного ушкодження шляхом бездіяльності йдеться про невчинення винним дій, які б дали можливість уникнути заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини за умови, що він був зобов'язаний здійснити це і мав таку змогу. Обов'язок вчинити певну дію може бути закріплений законодавчо або іншими нормативними актами (наприклад обов'язок батьків турбуватися про здоров'я дітей); обумовлений службовим становищем або професійними обов'язками (наприклад обов'язок медичних

працівників лікувати хворого); попередніх дій винного (наприклад наражання когось на небезпеку покладає на винного обов'язок вжити заходів для охорони здоров'я потерпілої особи). Бездіяльність також може полягати в утриманні від вчинення певних дій. Бездіяльністю також є те, коли винний не вчиняє певних дій, які він повинен був і міг вчинити стосовно іншої особи, що спричинило заподіяння шкоди здоров'ю потерпілому у вигляді тілесних ушкоджень». [8, 105-106]

З частини 1 статті 121 Кримінального кодексу України можна дійти висновку, що тяжким тілесним ушкодженням є тілесне ушкодження:

1. яке є небезпечним для життя в момент заподіяння
2. або спричинило втрату будь-якого органу або його функцій;
3. каліцтво статевих органів;
4. психічну хворобу;
5. інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину;
6. переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя.

Небезпечними для життя є ушкодження, яке в момент заподіяння (завдання) чи в певному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозові для життя наслідки і які без надання належної медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються або можуть закінчитися смертю.

Не є загрозовими для життя ушкодження, які відносять до тяжких такі, як втрата будь-якого органу чи втрата функції органу - втрата чи безповоротна втрата функцій руки, ноги, зору, слуху, репродуктивної здатності. [4]

Втратою руки, ноги вважають відокремлення їх від тулуба (як усієї руки або ноги, так і втрата (ампутація) їх на рівні не нижче ліктьового чи колінного суглобів) чи втрата ними функцій, тобто це може бути параліч або інший стан, що виключає їх діяльність. В інших випадках це повинно розглядатися як втрата частини кінцівки і характеризуватися за ознакою стійкої втрати працездатності. Наприклад, втрата стопи тягне за собою втрату загальної

працездатності більш ніж на одну третину і тому належить до тяжкого тілесного ушкодження.

Втрата зору – це повна стійка сліпота на обидва ока або такий стан організму людини, при якому знижується зір до підрахунку пальців на відстані двох метрів і менше (гострота зору на обидва ока 0,04 і нижче). У випадку втрати зору на одне око виникає стійка втрата працездатності понад однієї третини і за зазначеною ознакою належить до тяжких тілесних ушкоджень.

Під втратою слуху розуміють повну стійку глухоту на обидва вуха чи такий невідворотний стан, коли потерпіла особа не чує розмовної мови на відстані 3-5 см від вушної раковини. Втрата слуху на одне вухо має наслідком стійку втрату працездатності менше як на одну третину і тому належить до середньої тяжкості тілесного ушкодження.

Втрата язика (мовлення) - це невиліковна втрата здатності висловлюватися членороздільними звуками, які зрозумілі для оточуючих.

Під втратою репродуктивної здатності розуміється втрата здатності злягання, запліднення, зачаття та дітородіння.

До тяжкого тілесного ушкодження відноситься таке тілесне ушкодження, коли воно призвело до психічної хвороби, тобто будь-якого психічного захворювання незалежно від його тяжкості, тривалості або ступеня виліковності. [9, 31]

Ушкодження кваліфікується як тяжке в тому випадку, коли воно потягло за собою розвиток психічної хвороби, незалежно від її тривалості та ступеня вилікованості.

Наявність самого психічного захворювання і причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженням і таким захворюванням, що виникло, встановлюється психіатричною експертизою. Ступінь тяжкості даного тілесного ушкодження встановлюється судово-медичним експертом з урахуванням висновків зробленої експертизи.

Також умисним тяжким тілесним ушкодженням визнається розлад здоров'я, пов'язаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину (не менш 33%).

Під розладом здоров'я розуміється безпосередньо пов'язаний з ушкодженням послідовно розвинутий хворобливий процес. Йде мова про загальну працездатність. Втрата професійної працездатності береться до уваги, якщо умисел винного спрямований спеціально на позбавлення такої працездатності потерпілого. Для визнання тілесного ушкодження тяжким потрібна стійка втрата працездатності (постійна або незворотна), але не менше ніж на одну третину.

Пошкодження, наслідком якого є переривання вагітності, незалежно від її строку, відносять до тяжких в тому випадку, якщо між цим ушкодженням і перериванням вагітності наявний прямий причинний зв'язок, тобто щоб винний повинен усвідомлювати факт вагітності потерпілої та бажати або свідомо допускати її переривання.

Судово-медичним експертом ушкодження обличчя як знівечення, не може кваліфікуватися тому, що це поняття не є медичним. Ним встановлюється вид ушкодження, його особливості та механізм утворення, встановлюється, чи таке ушкодження є виправним або невиправним.

Під виправністю ушкодження розуміють значне зменшення вираженості патологічних змін (рубця, деформації, порушення міміки), з часом чи під дією нехірургічних засобів. [4]

Тяжке тілесне ушкодження, яке проявляється в непоправному знівеченні обличчя, має місце тоді, коли ушкодження у разі такого ушкодження обличчя має відразливий, потворний зовнішній вигляд. Знівечення вважається непоправним, в тому випадку, коли його не можна усунути звичайними методами лікування або воно може бути виправлене лише за допомогою пластичної операції.

Тяжким тілесним ушкодженням не можна визнавати тимчасове знівечення обличчя. Для встановлення факту непоправного знівечення обличчя

призначається судово-медична експертиза, а наявність знівечення повинно бути встановлено слідчими та судовими органами.

Суд здійснює оцінку зовнішнього вигляду потерпілого під час проведення судового розгляду, опираючись на загальновідомі уявлення про людський вигляд.

Особисті ознаки потерпілого (стать, вік, його професія та національність) при вирішенні цього питання значення не мають. [10, 51]

2.3. Суб'єкт умисного тяжкого тілесного ушкодження

Суб'єктом злочину, передбаченого статтею 121 Кримінального кодексу України є фізична осудна особа, якій виповнилось 14 років.

Точне і чітке встановлення віку має вирішальне значення при розгляді питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності за умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Вік особи вимірюється кількістю часу (у роках, місяцях, днях), який пройшов від дня народження до певного вікового моменту у житті особи.

Вік, з якого настає кримінальна відповідальність за вчинення даного злочину обчислюється з моменту його вчинення. Робиться це відповідно до вимог КПК України: у вступній частині вказується, рік, місяць, і день народження винної особи (ст. 333). Пункт 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 травня 2002 р. № 6 “Про практику розгляду справ про застосування примусових заходів виховного характеру” вказує: «під час проведення досудового слідства та розгляду справи судом підлягає з'ясуванню, зокрема вік неповнолітнього — число, місяць, рік народження». Отже, вік неповнолітнього встановлюється, виходячи із даних відповідного документа, а при його відсутності — з пред'явленням інших доказів, а саме, висновку судово-медичної експертизи.

Особа досягає якогось конкретного віку, не в її день народження, а починаючи з наступної доби.

Чіткість встановлення віку кримінальної відповідальності на законодавчому рівні узгоджується з принципом законності. Також в частині 2 статті 121 Кримінального кодексу України зазначається: «умисне тяжке тілесне ушкодження може бути заподіяне не тільки однією особою, але і групою осіб».

Згідно ч. 1 ст. 28 КК України: «злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою». [5]

Ірина Русакова у своїй науковій праці зазначала: «взаємодія учасників виникає у момент початку скоєння злочину або під час його вчинення. При цьому необов'язково, щоб тілесні ушкодження були заподіяні кожним із них (наприклад, один з учасників групи пригнічує опір потерпілого, тоді як інший заподіює ушкодження). У цих випадках, як правило, співучасник приєднується до виконавця, що вже почав виконувати об'єктивну сторону злочину. Дії співучасників і виконавця мають бути погоджені щодо об'єкта та об'єктивної сторони злочину. Також ці особи повинні усвідомлювати, що діють спільно для досягнення єдиного злочинного результату». [11, 211]

Абзац 1 пункту 11 постанови ПВСУ від 26 грудня 2003 р. № 15 “Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень” передбачає: «умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень внаслідок перевищення влади або службових повноважень повинно кваліфікуватися за сукупністю злочинів — за ч. 3 ст. 365 (перевищення влади або службових повноважень) і ст. 121 Кримінального кодексу України».

Проте, у науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України вказано, якщо тяжкі тілесні ушкодження завдаються дитиною у віці від 14 до 16 років при вчиненні злочину, відповідальність за який за законом настає з 16 років, відповідальність має наставати за ст. 121 Кримінального кодексу України. [6]

2.4. Суб'єктивна сторона умисного тяжкого тілесного ушкодження

Суб'єктивна сторона умисного тяжкого тілесного ушкодження характеризується умислом як до діяння так і до наслідків. Винний усвідомлює заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю потерпілої особи, також бажає або свідомо припускає її настання. Винятком є лише психічне ставлення до наслідків у вигляді смерті, воно проявляється у необережній формі вини.

У випадку, коли умисел винного був спрямований на заподіяння невизначеної шкоди здоров'ю, але було заподіяно тяжке тілесне ушкодження., такі дії слід також кваліфікувати за ст. 121 КК України.

Але слід зазначити, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 121 КК України обов'язково характеризується прямим умислом лише у таких випадках:

1. коли воно було вчинене способом, що має характер особливого мучення;
2. а також із метою залякування потерпілого або інших осіб. [6]

Відповідно до Правил: «під мученням слід розуміти дії, що заподіяли потерпілому страждання шляхом тривалого позбавлення їжі, пиття чи тепла, залишення його в шкідливих для здоров'я умовах та інші подібні дії. Сюди відносять дії, пов'язані з багаторазовим або тривалим спричиненням особливого болю: шмагання, щипання, застосування термічних факторів». Мучення супроводжуються не просто больовими відчуттями, що мають місце при кожному тяжкому тілесному ушкодженні, а завдають особливо сильний фізичний біль і страждання. Потрібно також знати, що мучення можуть тягти за собою відповідальність за ч. 2 ст. 121 КК лише за наявності однієї з ознак, передбачених у ч. 1 статті 121 КК України, оскільки вони самі по собі не є видом тяжкого тілесного ушкодження. Наявність мучення встановлюється судом за допомогою здійснення судово-медичної експертизи.

Заподіяння тяжкого тілесного ушкодження з метою залякування означає, що особа, яка вчиняє злочин має намір залякати потерпілого або інших осіб (наприклад, родичів, товаришів по службі). [9, 32]

Проте, при здійсненні інших протиправних дій умисел може бути як прямим, так і непрямим.

Мета злочину, передбаченого ст. 121 КК України впливає на кваліфікацію такого злочину лише тоді, коли нею є залякування потерпілого або інших осіб (ч. 2 ст. 121). Проте, встановлення мотиву і мети при завданні умисного тяжкого тілесного ушкодження є обов'язковим, оскільки у певних випадках наявність певних мотиву чи мети є підставою для кваліфікації таких дій за іншими статтями Кримінального кодексу України.

Так, умисне завдання працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 345 КК України; умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень членам певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи з метою повного або часткового їх знищення - за ч. 1 ст. 442 КК України. Також це стосується і інших злочинів, коли заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження зумовлене певним мотивом чи метою (зокрема, ч. 3 ст. 350, ч. 3 ст. 377, ч. 3 ст. 398).

Кваліфікувати дії осіб, які скоїли такий злочин за таких обставин ще й за ст. 121 немає потреби. [6]

РОЗДІЛ III. Проблеми кваліфікації та відмежування тяжкого тілесного ушкодження від суміжних злочинів

К. В. Катеринчук зазначала: «в розділі II - Злочини проти життя та здоров'я особи Особливої частини КК України визначено відповідальність за злочини з підвищеною суспільною небезпекою. Даний розділ КК України має термінологію, яка є дискусійною та викликає ускладнення, особливо це стосується злочинів проти здоров'я особи.

Спірні питання щодо здійснення кваліфікації злочинів проти здоров'я особи розглянуто в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2. Щодо визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень діють «Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», затверджені наказом МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6.

Ці два документа мають суперечливу термінологію та потребують негайного оновлення». [12, 71-72]

Відповідальність за заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження регулюється Кримінальним кодексом України, виходячи з обставин його вчинення, а саме ст. 121-124, , а у разі необережного нанесення тяжкого тілесного ушкодження – ст. 128 КК України.

Тілесне ушкодження може бути визнане тяжким і кваліфікується за ч. 1 ст. 121 КК України за наявності хоча б однієї з зазначених у даній статті ознак. Тобто для цього потрібно, щоб тілесне ушкодження було небезпечним для життя в момент заподіяння, або таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя. У разі наявності у скоєному діянні винною особою декількох з вказаних ознак, на кваліфікацію злочину не впливає, проте береться до уваги при встановленні міри покарання.

У випадку заподіяння тяжкого тілесного ушкодження у стані сильного душевного хвилювання такий злочин буде кваліфікуватися не за ч. 1 ст. 121 КК, а за ст. 123 КК, а у разі заподіяння такого ушкодження з перевищенням меж необхідної оборони або у випадку перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, таке діяння буде кваліфікуватися за ст. 124 КК України.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень під час відсічі суспільно небезпечних дій, але за умови не перевищення меж необхідної оборони, не містить складу злочину.

Відповідно до ч.2 ст. 121 КК тяжке тілесне ушкодження визнається вчиненим за обтяжуючих обставин, якщо воно:

- «вчинене способом, що має характер особливого мучення;
- було вчинене групою осіб;
- було вчинене з метою залякування потерпілого або інших осіб;
- чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості;
- було вчинене на замовлення;
- спричинило смерть потерпілого». [5]

Злочин, передбачений статтею 121 КК України також визнаватиметься кваліфікованим разі його вчинення способом мучення, мордування чи тортур. Необхідно зазначити, що тяжкі тілесні ушкодження самі по собі завдають потерпілій особі мук і страждань. Кваліфікованим тяжке тілесне ушкодження визнається тоді, коли особа, яка вчинила злочин, заподіює потерпілій особі особливо тяжких страждань і спеціально діє такими способами, щоб заподіяти особливі муки, нестерпний фізичний біль.

Мучення заподіюється тим, що потерпілому не дають їжі, води, можливе також використання впливу низької чи високої температури, а також застосування інших засобів, якими спричиняється нестерпний фізичний біль і страждання.

В Правилах зазначається: «мордування це такі дії, які пов'язані з багаторазовим чи тривалим заподіянням особливого фізичного болю (щипання, биття батогами чи нагайками, заподіяння багатьох невеликих ушкоджень тупими чи гострими предметами і т. ін.)». [4]

Розглядаючи справу М. Верховний Суд України ухвалив, що мученням і мордуванням визнаються такі дії, спеціальна мета яких - заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, поєднаних з надзвичайно сильним болем чи тяжкими фізичними та моральними стражданнями потерпілого.

Тяжке тілесне ушкодження має розглядатися як кваліфікований злочин (ч. 2 ст. 121 КК) не тільки в тому випадку, коли мучення або мордування здійснювалося в момент заподіяння тілесного ушкодження, але і тоді, коли потерпілому заподіювалися систематичні побої чи легкі тілесні ушкодження, внаслідок завдання яких настало тяжке тілесне ушкодження. На систематичність таких дій вказує те, що вони заподіюються часто і тривало. Саме по собі завдання багатьох ударів чи побоїв ще не вважається мученням або мордуванням. Для цього потрібно довести, що винний умисне діяв таким чином, щоб завдати потерпілій особі особливі страждання, завдати особливий фізичний біль.

Також діяння, передбачене в ст. 121 КК України визнається кваліфікованим (ч. 2 ст. 121 КК), якщо внаслідок його заподіяння сталася смерть потерпілого.

Тяжке тілесне ушкодження, в результаті якого настала смерть потерпілого, передбачає посягання на два об'єкти і тим самим спричиняє виникнення двох дуже різних за тяжкістю злочинних наслідки, а саме: шкода здоров'ю і смерть потерпілого.

Щодо зазначених наслідків у винного було різне психічне ставлення - завдання тяжких тілесних ушкоджень було умисним, а смерть - необережною. [13, 159-162]

Умисне поранення життєво важливих органів, в результаті якого настала смерть, передбачає наявний прямий чи непрямий умисел винної особи на

вбивство. Тому такі дії слід кваліфікувати не як умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть, а як умисне вбивство.

Питання розмежування умисного тяжкого тілесного ушкодження від суміжних злочинів досліджувало багато вчених.

Л. Брич зазначав: «склади злочинів, що мають спільні, тобто повністю чи частково збіжні за змістом ознаки, можуть співвідноситись як суміжні, або як такі, що передбачені конкуруючими нормами. Відмінність – у правилах кваліфікації. Характер співвідношення між відповідними складами злочинів встановлюється за такими критеріями: характером співвідношення норм, якими передбачені ці склади злочинів; характером співвідношення спільних ознак цих складів злочинів; характером співвідношення ознак, зміст яких не співпадає у складах злочинів, про які йдеться». [14, 183]

А. З. Керімов досліджував розмежування умисного вбивства з особливою жорстокістю та тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого. Відповідно до ч. 1 ст. 121 КК України: «під тяжким тілесним ушкодженням розуміється тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органа або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя». Суміжність вказаних злочинів проявляється у наслідках, які настають в результаті їх вчинення, а саме смерті потерпілого. Крім того, суміжність цих злочинів виявляється у можливості здійснення аналогічних дій при їх вчиненні, оскільки тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть потерпілого, також можуть супроводжуватися вчиненням таких дій, що спричиняють особливі страждання (фізичні або психічні) потерпілому. Необхідно також зауважити, що законодавцем, в якості окремого кваліфікованого виду злочину, у ч. 2 ст. 121 КК України зазначене заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, яке передбачає, що потерпілій особі спричиняються тяжкі страждання, спрямовані на заподіяння їй нестерпного фізичного болю (тривале

позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, застосування термічних факторів та інші аналогічні дії). Такі діяння можуть являтися причиною смерті людини, незважаючи на те, що вона не охоплюється умислом винної особи.

Але відмінною рисою злочину, передбаченого пунктом 4 частини 1 статті 112КК України, а саме: «Умисне вбивство з особливою жорстокістю» та умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого у даному випадку, є те, що при заподіянні вказані дії спрямовані саме на завдання особливих страждань потерпілій особі з метою позбавлення її життя та є надмірними щодо цього наслідку. При заподіянні тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, вони також можуть бути надмірними, тобто зайвими відносно наслідків, але вони безпосередньо не спрямовані на позбавлення потерпілої особи життя. Також відмінною рисою зазначених злочинів є форма вини. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, як вже зазначалося, характеризується умисною формою вини (прямого чи непрямого умислу). Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, характеризується змішаною (подвійною) формою вини. Така форма має місце у разі неоднакового ставлення особи, яка вчинила злочин до вчинення суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків, які виникли в результаті його вчинення, тобто має місце умисел стосовно вчинення діяння та необережність щодо настання наслідків. При спричиненні тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого має місце умисел щодо вчинення діянь, спрямованих на заподіяння таких тілесних ушкоджень, тобто винна особа усвідомлює і бажає їх вчинити, та необережність (злочинна недбалість або злочинна самовпевненість) стосовно наслідків у вигляді смерті, тобто винна особа могла передбачити або легковажно розраховувала на її ненастання. Отже, відмінність цих злочинів, у даному випадку, полягає в тому, що при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю, суб'єкт злочину усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння і передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, а при заподіянні тяжкого тілесного

ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (тобто усвідомлює, що внаслідок таких дій потерпілому будуть спричинені тяжкі тілесні ушкодження), але не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті (тобто її умислом не охоплюється заподіяння смерті потерпілому). [15, 441-442]

А. В. Татаренко розмежовувала умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, від вбивства, вчиненого через необережність.

Пункт 1.2. «Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень» передбачає: «з медичної точки зору, тілесні ушкодження – це порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних».

Тому тілесні ушкодження, внаслідок яких настає смерть можна поділити на три групи:

- умисне тілесне ушкодження, що призвело до смерті потерпілого, у разі якщо у винного не було умислу вбити потерпілого, кваліфікується як злочин відповідно до ч. 2. ст. 121 КК України;
- умисне тілесне ушкодження, в наслідок якого настала смерть потерпілого, у разі якщо винний знав про наслідки, усвідомлював свої дії і до чого такі дії можуть призвести і бажав смерті потерпілому, підпадають під дію ст. 115-118 КК України;
- інші види тілесних ушкоджень, в тому числі тяжкі тілесні ушкодження через необережність, тілесні ушкодження середньої тяжкості умисні і необережні, легкі умисні, внаслідок яких настала смерть потерпілого кваліфікуються як вбивство через необережність і підпадають під дію ст. 119 КК України.

Для застосування ст. 119 КК України необхідним є встановлення наявності необережної вини, що призвело на настання такого негативного наслідку як смерть людини. Але, дія, яка забезпечила такий результат може бути як умисною, так і ні.

Розглядаючи склади злочинів, передбачених ст. 119 та ч. 2 ст. 121 КК України, а саме: «Вбивство через необережність» та «Умисне тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого», можна побачити, що об'єктом вбивства через необережність є життя особи, а умисного тяжкого тілесного ушкодження - здоров'я та життя особи; об'єктивною стороною злочину, передбаченого статтею 119 КК є: 1) діяння, а саме посягання на життя іншої людини; 2) негативні наслідки у вигляді смерті потерпілого; 3) причинний зв'язок між зазначеними діянням і наслідками. У разі умисного тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого об'єктивною стороною є: 1) діяння (дія або бездіяльність); 2) наслідки, а саме: тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого; 3) причинний зв'язок між вказаними діянням і наслідками. Суб'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 119 КК України є необережність: злочинна самовпевненість або злочинна недбалість. Відповідно до ч. 2 ст. 121 КК України заподіяння тілесного ушкодження здійснюється умисно, а смерть заподіюється необережно. Згідно з ст. 119 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 121 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, якій випавнилась 14 років.

Варто звернути увагу, що відмінними рисами між вказаними суспільно небезпечними діяннями є те, що умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, вважається таким, коли в результаті зазначеного у ч. 1 ст. 121 КК України діяння настає смерть потерпілого, але особливістю вищезазначеного є наявність двох суспільно небезпечних наслідків, а саме: первинним наслідком є тяжкі тілесні ушкодження, а похідним – смерть), психічне ставлення винної особи до таких наслідків є різне. Умисна форма вини і особи виникає заподіянні умисного тяжкого тілесного ушкодження, необережна форма вини виникає до наслідків, а саме - настання смерті потерпілої особи від такого діяння. Але особа, яка скоїла злочин усвідомлює можливість настання похідного наслідку, який настав в результаті виникнення первинного первинного. Таким чином, порівнюючи ці два злочини,

можна прийти до висновку, що зазначенні злочинні діяння мають подібний склад злочину, але мають різну тяжкість вини і ступінь суспільної небезпеки, що підтверджується різними санкціями, передбачені кримінальним законодавством. [16, 161-163]

Також слід зазначити, що злочин, передбачений ст. 121 КК України за різними ознаками подібний до замаху на вбивство.

Відмінні ознаки в даних злочинах полягають в їх суб'єктивних сторонах: у спрямованості умислу і в змісті його інтелектуального моменту. При розмежуванні замаху на вбивство і тілесного ушкодження складність виявляється тільки тоді, коли тілесні ушкодження вчиняються з прямим умислом, оскільки замах на вбивство з побічним умислом неможливий.

При встановленні умислу особи, яка скоїла злочин, враховується за яких обставин вчинився даний злочин, якими засобами і знаряддями він скоювався, які поранення були завдані при скоєнні злочину, їх кількість і характер, чи були спрямовані удари у життєво важливі органи людини, що стало причиною зупинення протиправних дій, а також попередню поведінку винної особи і потерпілого, їх взаємовідносини. Якщо між тілесними ушкодженнями і смертю, яка настала внаслідок їх заподіяння пройшов певний проміжок часу, навіть тривалий, то це ще не означає, що смерть заподіяно необережно.

Відмінними рисами між умисним тілесним ушкодженням (незалежно від ступеня тяжкості) та замахом на вбивство є те, що при тілесному ушкодженні смерть, яка настала не охоплюється умислом злочинця, тобто винний не передбачає її настання або легковажно розраховує на її відвернення. Проте найголовнішою розмежувальною ознакою даних злочинів є передбачення чи не передбачення винним смерті потерпілої особи. Тобто, якщо особа яка скоїла злочин при заподіянні тілесних ушкоджень, передбачає настання смерті, то, незалежно від фактичних наслідків, його дії утворюють посягання на життя - вбивство чи замах на вбивство. [13, 163]

Враховуючи зазначені обставини вкрай необхідно в процесі розслідування злочинів, чітко розмежовувати вказані злочинні діяння. Це

необхідно для правильної кваліфікації злочину та призначення справедливої міри покарання особі, яка вчинила даний злочин.

РОЗДІЛ IV. Відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження у законодавстві зарубіжних країн

Відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження у законодавстві зарубіжних країн аналізувала Л.О. Гураль, яка зазначала: «аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн зі слів видатного французького вченого М. Анселя, дає змогу краще пізнати право своєї держави, набути юристу ідей та аргументів, чого не можна отримати навіть у разі дуже хороших знань тільки власного права».

С. С. Яценко вказував: «порівняння дає можливість визначити спільне та відмінне, бачити і недоліки, і кращі зразки вирішення певних питань».

Теперішню світову систему утворюють понад 200 держав, кримінальне законодавство яких має історичну і правову специфіку.

Стає помітна закономірність: чим досконаліше у правових державах кримінальне законодавство, тим розвиненіша у них уся система законодавства.

Важливим моментом є те, що більшість держав орієнтуються на нову систему пріоритетів, що відобразилося проголошенням у конституціях курс на створення в своїх країнах демократичного громадянського суспільства, в якому людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями.

Виходячи з вищевказаного можна дійти висновку, що основним завданням політики кожної держави є охорона життя та здоров'я кожного громадянина. Кожній з країн-учасниць СНД, створюючи своє кримінальне законодавство про відповідальність за заподіяння насильницьких злочинів, потрібно було забезпечити вирішення завдань, загальних для всіх пострадянських республік, які вирішувалися країнами, беручи за основу єдиний Модельний кримінальний кодекс країн СНД, який розроблявся на основі постанови Міжпарламентської асамблеї країн-учасниць СНД від 28 жовтня 1994 року «Про правове забезпечення інтеграційного розвитку Співдружності незалежних держав» і схвалений вказаною асамблеєю 17 лютого 1996 року.

Зазначені вище норми Модельного Кримінального Кодексу СНД враховувалися багатьма країнами-учасницями СНД при розробленні ними власних кримінальних кодексів. Відповідно, нові кримінальні кодекси Казахстану, Киргизстану та Туркменистану з'явилося в 1997 році, Таджикистану – в 1998 році, Азербайджану, Білорусії та Грузії – в 1999 році, Молдови в 1998–1999 роках і зрештою Україна прийняла новий Кримінальний Кодекс.

Стосовно країн СНД система насильницьких злочинів проти здоров'я особи в багатьох країнах є досить подібною із системою насильницьких злочинів проти здоров'я особи в Україні.

Відповідальність заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження, який є одним із найнебезпечніших злочинів проти особи, включили в своє національне кримінальне законодавство усі країни-учасниці СНД. В свої кримінальні кодекси поняття «тілесне ушкодження» включили такі держави, як Україна, Узбекистан, Молдова і Білорусь, проте решту країн-учасниць СНД від зазначеного поняття відмовились і замінили його, на інше, більш доцільне, на їх погляд, поняття «шкода здоров'ю».

Якщо брати до уваги медичні характеристики тяжких тілесних ушкоджень, то майже в усіх державах СНД закріплено такі ознаки, як і в КК України, а саме: тілесні ушкодження, небезпечні для життя, втрата органа або втрата органом його функцій, психічний розлад, не виправне знівечення обличчя, стійка втрата працездатності.

Також кримінальному законодавству країн СНД приаманні і такі відомі КК України ознаки тяжкого тілесного ушкодження, як втрата зору, слуху, мовлення, переривання вагітності. Проте винятком, щодо наявності таких ознак є Кримінальний кодекс Таджикистану.

Також в багатьох державах СНД в умисному тяжкому тілесному ушкодженні є наявними такі ознаки, як захворювання на наркоманію і токсикоманію, а саме в Азербайджані, Казахстані, Росії, Таджикистані, також в

Азербайджані, Грузії, Казахстані, Росії, Таджикистані та Туркменистані закріплена така ознака, як повна втрата професійної працездатності.

Також в кримінальному законодавстві багатьох держав передбачено таку ознаку, як «інший розлад здоров'я», а саме в таких країнах, як Україна, Азербайджан, Білорусь, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Узбекистан КК Казахстану, Туркменистану така ознака має назву «інша шкода, небезпечна для життя», а в законодавстві Білорусі – «розлад, пов'язаний з травмою кості скелету».

Характеризуючи кваліфікуючі ознаки складу злочину заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, потрібно зазначити, що Кримінальний кодекс України передбачив такі ознаки: заподіяння тяжкого тілесного ушкодження способом, що має характер особливого мучення (закріплений також в кримінальному законодавстві Азербайджану, Росії, Білорусі та Киргизстану), вчинене групою осіб (не закріпила лише Молдова), з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості (закріпили всі країни, крім Кримінальних кодексів Азербайджану і Киргизії), на замовлення (не передбачає лише законодавство Туркменистану, Молдови та Узбекистану). Проте заподіяння тяжкого тілесного ушкодження з метою залякування потерпілого або інших осіб, передбачене лише Кримінальним кодексом України.

Така кваліфікуюча ознака, як заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, передбачена у всіх Кримінальних кодексах держав СНД. [17, 81-84]

В Кримінальному кодексі Російської Федерації не передбачено поняття «тілесне ушкодження», яке було передбачене в Кримінальному кодексі 1960 року, проте в даному кодексі його замінили іншим поняттям – «спричинення шкоди здоров'ю», оскільки воно більш повно охоплює види шкоди, які можуть бути заподіяні здоров'ю людини. Тобто це можуть бути не лише тілесні ушкодження.

В статті 111 даного кодексу передбачено відповідальність за умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, а саме: «умисне заподіяння тяжкої шкоди

здоров'ю, небезпечного для життя людини, або спричинило за собою втрату зору, мови, слуху або будь-якого органу або втрату органом його функцій, переривання вагітності, психічний розлад, захворювання наркоманією або токсикоманією, або що виразилося в незабутньому спотворенні особи, або викликало значну стійку втрату загальної працездатності не менш ніж на одну третину або свідомо для винного повну втрату професійної працездатності».

Проаналізувавши ч.1 статті можна дійти висновку, що вказана норма є досить подібною з нормою, передбаченою в ч. 1 ст. 121 Кримінального кодексу України.

Проте інші частини даних статей суттєво відрізняються одне від одного. Так ч. 2 ст 111 Кримінального кодексу Російської Федерації передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: «ті самі діяння, вчинені:

- щодо особи або його близьких у зв'язку зі здійсненням даною особою службової діяльності або виконанням громадського обов'язку;
- щодо малолітньої особи або іншої особи, яка завідомо для винного перебуває в безпорадному стані, а так само з особливою жорстокістю, знущанням або муками для потерпілого;
- загальнебезпечним способом;
- за наймом;
- з хуліганських мотивів;
- за мотивами публічної, ідеологічної, расової, національної чи релігійної ненависті або ворожнечі чи з мотивів ненависті або ворожнечі відносно якої-небудь соціальної групи;
- з метою використання органів або тканин потерпілого;
- зі зброєю».

Особливо кваліфікуючими ознаками є: діяння вчинені групою осіб, групою осіб за попередньою або організованою групою, щодо двох або більше осіб, або які спричинили необережну смерть потерпілого. [18]

Цікавим є те, що у статті 151 КК Молдови, яка передбачає відповідальність за заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, законодавець використав одночасно два терміни – «тілесне ушкодження» і «шкода здоров'ю». [19]

Кримінальний кодекс Білорусії передбачає таке поняття умисного тяжкого тілесного ушкодження: «ушкодження, небезпечне для життя, або таке, що потягло за собою втрату зору, мови, слуху, якого-небудь органу чи втрату органом його функцій, переривання вагітності, психічну хворобу, інший розлад здоров'я, поєднаний із стійкою втратою загальної працездатності не менш ніж на третину, або яке викликало розлад здоров'я, пов'язаний з травмою кісток скелету, на строк понад чотири місяці, або яке виразилося в незгладимому спотворенні обличчя чи шкіри». [20]

Заподіяння шкоди здоров'ю людини в кримінальному законодавстві США відображається через поняття «напад», проте в Примірному кримінальному кодексі США, який запропонований інститутом американського права у вигляді модельного закону для законодавців штату зазначаються як тілесне ушкодження в цілому (тобто це може бути фізичний біль, також хвороба чи будь-яке погіршення фізичного стану), так і тяжке тілесне ушкодження (тілесне ушкодження, яке створює значний ризик настання смерті або спричиняє тяжке постійне спотворення чи тривалу втрату чи погіршення функцій якої-небудь частини тіла чи якого-небудь органу тіла).

Напад згідно з параграфом 211.1 Примірного кримінального кодексу, полягає в: «умисному або навіть необережному спричиненні тілесного ушкодження іншій особі. А також і погрозі безпосереднім спричиненням тяжкого тілесного ушкодження». [21]

Кримінальний кодекс Німеччини (Кримінальне уложення Німеччини) – система кримінального законодавства Німеччини. Кримінальний кодекс було прийнято 15 травня 1871 року й до теперішнього часу в ньому відбулося понад двісті поправок. Тяжке тілесне ушкодження в даному кодексу регулюється § 226 в якому зазначається:

1. Якщо в результаті тілесного ушкодження потерпілий втрачає зір на одне або обидва ока, слух, мова або здатність до дітородіння, втрачає важливий орган тіла або тривалий час не може ними користуватися або в значній мірі і надовго залишається спотвореним або стає хронічним хворим, паралізованим, або набуває душевну хворобу або будь-які фізичні або розумові відхилення, то покаранням може бути позбавлення волі на термін від одного року до десяти років.

2. Якщо виконавець навмисно і свідомо своїм діянням призводить до вказаних в абз. 1 наслідків, то покаранням є позбавлення волі на строк не менше трьох років.

3. У менш тяжких випадках абз. 1 передбачається покарання у вигляді позбавлення волі від шести місяців до п'яти років, в менш тяжких випадках абз. 2 - позбавлення волі на строк від одного року до десяти років. [22]

Отже, досліджуючи умисне тяжке тілесне ушкодження за законодавством іноземних держав можна дійти висновку, що хоч і в кожній країні даний злочин регулюється по різному, проте він становить особливу небезпеку для суспільства як в Україні, так і в інших державах. Тому законодавством передбачена досить сувора відповідальність за завдання тяжких тілесних ушкоджень.

ВИСНОВКИ

Україна є правовою, незалежною, демократичною, соціальною державою, яка забезпечує охорону прав і свобод кожного громадянина. В Конституції України, а саме в статті 3 та статті 27 зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю. Право на життя є невід'ємним правом кожного громадянина. Жодна людина не може бути свавільно позбавлена життя. Здоров'я – найбільше багатство людини. Кожна людина має право на життя та здоров'я.

Протягом всієї історії людства існує такий злочин, як умисне тяжке тілесне ушкодження. Умисне тяжке тілесне ушкодження належить до групи злочинів проти здоров'я. До зазначених злочинів відносять суспільно небезпечні умисні чи необережні діяння, які спрямовані на заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини.

Під тяжким тілесним ушкодженням розуміється тілесне ушкодження, яке є небезпечним для життя в момент заподіяння, або таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя.

Я розглянула та охарактеризувала в даній роботі склад злочину «Умисне тяжке тілесне ушкодження»: його об'єктивні, суб'єктивні, кваліфікуючі ознаки, також розмежування даного злочину із суміжними складами злочинів. Виходячи з цього зробила наступні висновки.

Отже, об'єктом умисного тяжкого тілесного ушкодження є суспільні відносини щодо охорони здоров'я особи.

Об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 121 КК України є суспільно-небезпечне діяння, наслідки та причинний зв'язок між зазначеними діяннями та наслідками.

Суб'єктом такого злочину є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона проявляється в двох формах: умисній і необережній формі вини. Кваліфікуючими ознаками умисного тяжкого тілесного ушкодження, зазначеними в ч. 2 статті 121 КК, є вчинення його:

1. «способом, що має характер особливого мучення;
2. групою осіб;
3. з метою залякування потерпілого або інших осіб;
4. на замовлення;
5. умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого».

На кваліфікацію зазначеного злочину мета впливає лише тоді, коли умисне тяжке тілесне ушкодження вчиняється з метою залякування потерпілого або інших осіб, що зазначено в ч. 2 ст. 121 КК.

Визначення мотиву і мети умисного тяжкого тілесного ушкодження необхідне для відмежування цього злочину від інших протиправних діянь.

Якщо відмежувати умисне тяжке тілесне ушкодження від суміжних складів злочинів, то можна зазначити, що на практиці особливою складністю є відмежування умисного тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, від умисного вбивства та вбивства через необережність. Визначальним в даному випадку є суб'єктивна сторона злочину: при умисному вбивстві смерть особи охоплюється умислом винної особи, а при заподіянні тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілої особи, ставлення винного до настання смерті характеризується необережною формою вини. Для того, щоб правильно кваліфікувати злочин необхідно ретельно досліджувати всі обставини, що мають значення для визначення спрямованості умислу винної особи, при цьому потрібно враховувати попередню поведінку винного і потерпілої особи, взаємовідносини, які склалися між ними, також спосіб та знаряддя, за допомогою яких був вчинений злочин, характер поранень, які були заподіяні.

Відповідальність за заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження передбачена в кримінальному законодавстві багатьох країн.

Для порівняння було взято за приклад кримінальне законодавство країн СНД, також ретельно досліджувалося законодавство Росії, США, Німеччини, Білорусії та ін. Аналізуючи законодавство вказаних держав, можна побачити, що на відміну від українського, законодавство цих країн передбачає дещо інше поняття самого тілесного ушкодження, його видів, перелік кваліфікуючих ознак вказаного злочину. Діюче законодавство зарубіжних країн також містить норми закону, які вказують на особливу жорстокість протиправної поведінки, що має наслідком посилення покарання.

Дослідження даної курсової роботи дає змогу прийти до висновку, що на сьогоднішній день проблема злочинів, а також і кількість злочинів, які посягають на здоров'я людини, порушуючи права людини, через заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень, залишаються на досить високому рівні. Вирішення цієї проблеми залежить, як від держави: в гарантуванні, законодавчому і практичному забезпеченні прав людей на здоров'я, так від людини особисто, шляхом підвищення рівня культури, виховання, правосвідомості та моральності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення 20.03.2020р.).
2. І.В. Глущенко, А.В. Дрозд. Історичні аспекти кримінальної відповідальності за нанесення умисних тяжких тілесних ушкоджень. Юридична Наука. №. 2015. С. 60-70.
3. В.Г. Дрозд. Поняття, кримінально-правові ознаки та структура криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень. Наука і правоохорона. 23.03.2015. № 1(27). С. 166-171.
4. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>. (дата звернення 20.03.2020р.)
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення 20.03.2020р.).
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за ред. М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. 7-ме вид., переробл. та допов. Київ: Юридична думка, 2010. С 1288.
7. В. Ю. Коломієць. Об'єкт злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень (ст. ст. 121-125, 128 КК України). Випуск 5. Юридичний бюлетень. 2017. С. 213-218.
8. К.В. Катеринчук. Суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність) як ознака об'єктивної сторони злочинів проти здоров'я особи. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. № 1. 2015. С 100-117.
9. О.С. Стеблинська. Кримінальне право. Особлива частина. Київ: Ін-т крим.-викон. служби. 2014. 358 с.

10. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник. За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 608 с.
11. І. Русакова. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене групою осіб (ч. 2 ст. 121 кк України): вади законодавчого формулювання та проблеми правозастосування. Кримінальне право. № 9. 2018. С 211-216.
12. К.В. Катеринчук. Проблеми дефініції тяжкого тілесного ушкодження в кримінальному кодексі України. Національний університет імені В. І. Вернадського. 2019. С. 71-73.
13. М. І. Коржанський. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Видання 2-ге. Київ: Атіка. 2002. 640 с.
14. Л. Брич. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини. Вісник Львів. Серія юридична. Вип. 46. 2008. С. 178–192.
15. А.З. Керімов. Відмежування вбивства з особливою жорстокістю від суміжних складів злочинів. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. №4. 2012. С. 438-444.
16. А.В. Татаренко відмежування умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, від вбивства, вчиненого через необережність: правові аспекти. Університет управління і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. м. Миколаїв, 13-14 грудня 2019 р. С. 161-163.
17. Л. О. Гураль. Відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень за кримінальним правом окремих зарубіжних держав. Науковий вісник. № 4. 2016. С. 80-92.
18. Кримінальний кодекс Російської Федерації від 13.06.1996р. № 63-ФЗ.
19. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002р. № 985-XV.
20. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь від 01.01.2001р. № № 275-3.
21. Примірний Кримінальний кодекс США від 1962 р.
22. Кримінальний кодекс Німеччини від 15.05.1871р.